

Patrimoni, territori i identitat

Alguns interrogants a propòsit de l'ordenació i les intervencions territorials.

Ignasi Aldomà i Buixadé

Colera, 4 d'abril 2003

Som animals i com qualsevol animal som éssers territorials; la nostra referència a un espai és obligada. L'apropiació de l'espai forma part de la nostra identitat i és l'expressió dels nostres lligams col·lectius.

No es tracta d'una relació harmònica o sempre harmònica. El territori conté uns elements que ens xoquen i ens provoquen inquietud:

- Les noves construccions que trenquen l'equilibri urbà.
- La invasió del litoral per l'edificació urbana.
- Residus urbans i externalitats diverses que envaeixen l'espai no edificat.
- Aquestes i moltes altres conductes socials o individuals que tenen o no una traducció física,...

No solament es produeix un malestar per aquests elements puntuals; alguns d'aquests elements o la suma d'ells fan arribar a pensar a alguns que és la continuïtat de la nostra mateixa base territorial la que es posa en entredit (i en conseqüència la nostra mateixa continuïtat com a persones). Cal fer alguna cosa!.

La sortida sembla d'entrada bastant clara i la col·lectivitat disposa d'eines administratives per encarar-la. Ordenem els components d'aquest territori:

- Planejament físic.
- Plans territorials generals, parcials i sectorials.
- Proteccions sobre espais naturals, inserció més o menys raonada d'infraestructures,

Ara bé, per ordenar fa falta abans de tot conèixer allò que es vol. Quin equilibri, quin ordre, quin territori volem?.

El territori que avui descobrim no parteix de zero; es troba forçosament vinculat a uns elements físics o mediambientals que canvien més aviat lentament, unes empremtes culturals històriques que de vegades presenten una gran persistència,...

Quina és la identitat del territori, allò que el fa propi i diferent?

El territori que observem ve determinat per uns béns, uns valors,....., en definitiva un patrimoni; el patrimoni de la col·lectivitat que hi viu:

- Patrimoni històric.

- Patrimoni natural o ecològic.
- Patrimoni cultural en el sentit més ampli?...

Ara bé, qui diu quins béns s'han d'aprofitar i quins no?, com s'han de disposar?

Es pot separar el concepte de patrimoni del sistema de valors de la societat que en gaudeix i l'aprofita?

Com dibuixar a partir d'aquest territori-patrimoni desordenat un territori-patrimoni futur?

La referència a allò que tenim o allò que sabem del passat, més o menys immediat és obligada. Ara bé, és recuperable el patrimoni d'un determinat moment històric?

Es pot fixar el patrimoni físic; edificis, espais, funcions, activitats, usos,...?. Té sentit l'òptica estrictament conservacionista?.

El patrimoni és un element forçosament contingent i subjecte a la societat del moment.

En definitiva, el patrimoni físic que observem vinculat a una data passada, es troba vinculat a una activitat econòmica i una societat contingents. Per molt que conservem un element físic, aquest element no és avui el mateix que era fa uns anys, ni serà el mateix d'aquí a deu anys posem per cas, i això no solament és així per la degradació física inevitable, sinó hi projectem uns valors propis mutables.

Es pot preservar el patrimoni cultural sense tenir en compte l'activitat i la cultura social que el conformen i transformen?. Per davall de discursos i propostes meravelloses en relació al patrimoni natural o cultural, tal volta no s'imposa avui dia:

- La lògica de les rendes substancials vinculada a la transformació dels usos del sòl i a la construcció?.
- La lògica de l'explotació turística com a rerafons de la preservació dels valors naturals o culturals ?.

No cal abans pensar i incidir en l'activitat i la cultura si volem preservar o aprofitar un determinat patrimoni?.

No neix, precisament, la intervenció en el territori (urbanisme, planejament regional,...) de la necessitat de garantir un cert funcionament econòmic i de cobrir unes determinades necessitats socials (d'igualtat d'oportunitats, d'esbarjo i serveis,...)?.

El nostre projecte d'harmonia territorial, de patrimoni territorial es troba indefectiblement vinculat a les activitats i la societat del moment.

Si les activitats econòmiques i les necessitats socials canvien en el temps, podem preveure les que ens faran falta d'aquí a 20 anys?. Podem sortir-nos de l'univers econòmic i social que ens marca la contemporaneïtat?.

Cal remarcar que el patrimoni no solament respon a una activitat econòmica que cobreix necessitats socials immediates, el patrimoni és i representa també manifestacions socials no estrictament utilitàries; d'aquí que es recorri al terme més genèric de cultura que comprèn les creences, i d'aquí que apareguin aspectes molt més difícils d'encaixar com són els sentiments i les emocions. Potser en el context de societats molt reglamentades s'han produït visions coincidents en la valoració del patrimoni i, al mateix temps, el patrimoni ha estat vist, creat i integrat en les pràctiques econòmiques quotidianes. A les societats industrials la individualitat creixent de les persones ha fet saltar a milers els universos closos i les harmonies.

Avui en dia el projecte de futur per al territori bastit a partir dels elements patrimonials presents, es troba indefectiblement sotmès a una identificació no solament contingent i en procés de canvi, sinó també a la contingència pròpia de l'individu o individus que elaboren el projecte. Té sentit que amb l'excusa d'un determinat empirisme ecològic o d'un determinat determinisme constructiu, determinats col·lectius o professionals creguin i dibuixin un projecte complet, tancat i irrefutable de futur ?.

Els interrogants a l'hora d'entendre i projectar el territori com a patrimoni es multipliquen:

- Quin paper donar a la creació en la projecció del territori?
- Més enllà del projecte personal, hi ha un projecte de valor col·lectiu per al territori?.
- Hi ha un projecte de territori diferent d'aquell del grup dominant?; quin marge deixa aquest?.
- Hi ha un projecte de consens?.

Els interrogants són de difícil solució; però cal donar resposta a les demandes de planificació o projectació futura que es plantegen. Cal decantar-se per algunes opcions:

El projecte del territori fruit d'unes identitats en relació al territori que no han de ser forçosament harmòniques, sinó de naturalesa més aviat conflictiva.

Quina és, en aquest context, la responsabilitat del tècnic?. Ajudar a resoldre els conflictes?, extreure dels conflictes les millors oportunitats de creació que porten implícites?,,....

Si de resoldre els conflictes es tracta, millor que el tècnic reconegui el territori-patrimoni en tota la seva diversitat; patrimoni geològic, ecològic, paisatges culturals, fites històriques, presències passades, literatura, creences,...

Reconèixer el patrimoni en la seva diversitat; per a partir d'aquí formar, proposar i trobar elements d'entesa.

I es pot proposar i intervenir sense identificar-se amb aquest territori, sense viure'l o sense viure-hi?. Pensar el territori també com un implicat; amb emoció, amb sentiments...

No és un camí fàcil i l'estudiós o el tècnic, per no dir el polític haurien de partir d'una immensa modèstia. Qui és capaç, sinó, de superar :

- La dificultat de identificar-se sense produir, i la percepció profundament segmentada del patrimoni.
- La autoidentificació obligada amb unes identificacions dominants ?.